

A TUDOMÁNYMŰVELÉS ÚJ ÁLLÁSPONTJAI

■ A 2010-es magyarországi kormányváltás a tudományos szférában is új fejezetet nyitott. A *Magyar Tudomány* munkatársa (nincs nevesítve) arról faggatja Pálinkás Józsefet, a Magyar Tudományos Akadémia elnökét, hogy a gazdasági-politikai változások, a törvénymódosítások miként hatnak a tudományosságra. Mi az, ami elősegítheti, és mi az, ami gátolja a kutatói törekvéseket.

Az MTA elnöke szerint a kormányváltás pozitív hozadéka az lehetne, ha megalakulhatna egy olyan kutatói tanács (Research Council), amelynek elnöke az ország miniszterelnöke lenne, és a tagok közösen és közvetlenül dönthetnének az Akadémia finanszírozásáról vagy a pályázati kiírások kaotikusságának megszüntetéséről és új, működő rendszerbe szervezéséről. Pálinkás József úgy véli: az eddigi szervezetlenséget az okozta, hogy nem volt egy központi döntéshozó szerv, amely kidolgozott volna egy stratégiát a kutatóintézetek működésének célirányos összehangolása érdekében. Hogy azok ne egymás ellenében tevékenykedjenek, hanem egymást kiegészítve, támogatva.

A gazdasági krízishelyzet jelenleg a tudományos élet lendületét is megfékezi. Pálinkás József véleménye az, hogy ilyenkor kell bevetni az „elfekvőben levő” szellemi tartalékokat, amelyek kiaknázása szintén külön stratégiát igényel. A tudományos mozgósítás az ország gazdasági, pénzügyi, kulturális fellendülését is elősegítheti, nagyszabású tervek születhetnek ennek előmozdításáért. Ehhez azonban az is szükséges, hogy az MTA intézményrendszere is megújuljon, annak érdekében, hogy hatékonyabban és rentábilisabban működhessen. Az elnök beszámol arról, hogyan változott meg az Akadémiai törvény módosítása óta a testületek szerepe, hogyan vált az elnökség ténylegesen döntéshozó tanácssá. Szerinte az Akadémia megfelelő működésének alap-

feltétele a személyes kapcsolatok ápolása és az akadálymentes kommunikáció az intézmény dolgozói között: az MTA három választott vezetője hetente ül össze, hogy megbeszéljék a napirenden levő feladatokat, és minden döntésüket illetően tájékoztatják egymást. Ő maga is részt vesz az Akadémiai Kutatótanács legtöbb megbeszélésén, hogy a kutatómunka új fejleményeit közvetlenül szemmel és kézben tarthassa. Ami még kidolgozásra vár, az a kutatóhálózat infrastruktúrájának modernizálása, valamint a kutatói munka gördülékenyebbé tétele.

A beszélgetés során szó esik az egyetemi oktatásról is. Pálinkás József határozottan hangoztatja, ami sokak számára talán mehökkentő, hogy a tanárképzésben nem a pedagógiai és pszichológiai órákra kellene fektetni a legnagyobb hangsúlyt, hanem a szakudást elmélyítő képzésre, és ha ez megvan, erre épülhetne rá egy olyan professzionális továbbképzési rendszer, amely magában foglalná a tanári szakvizsga letételét – hasonlóan az ügyészek, bírák, orvosok néhány éves gyakorlatot követő szigorlataihoz. Aminek az ő esetükben is jelentős anyagi vonzata lehetne. Az MTA elnöke azt is elképzelhetőnek tartja, hogy megjelenjenek az ún. kutatóegyetemek, amelyek okleveles kutatókat képeznének – tanári képesítés nélkül. Már ki is írtak egy olyan pályázatot, amelyik az ún. elitegyetemek felkutatását célozza meg. A pályázatelbíró bizottság valós mérőszámok alapján akarja megvizsgálni, hogy melyek azok a tudományos műhelyek, ahol világszínvonalú kutatómunka folyik. A Kutatóegyetemmé Minősítő Bizottságban a Magyar Rektori Konferencia, a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság, a Felsőoktatási és Tudományos Tanács, valamint a Nemzeti Bologna Bizottság elnökei vettek részt, Pálinkás József fel az élen. A jelenlegi kormány mondja ki a

végző szót abban, hogy a pályázat nyerteseit milyen mértékben támogatja. Hiszen nélkülözhetetlen a kutatóegyetemi többletfinanszírozás, valamint a kutatócsoportok bővítése. Csakis ez lehet az origója a hatékony tudományművelésnek és -politikának.

Az MTA egy másik, nagy port felkavaró programja szintén a kutatómunka hatékony beindításához kapcsolódik. Lendület néven olyan kezdeményezés indult el, amelynek nyomán nemzetközileg elismert fiatal kutatókat hívnak haza Magyarországra dolgozni, kiemelt bérért. Pálinkás József álláspontja radikális: hiába van egy bizonyos tudósréteg Magyarországon, ha ennek nagyobb hányada munkájában alig képviseli az átlagszínvonalat. Inkább az legyen a cél, hogy az elitkutatókat támogassák magyarországi mércé-

vel mérten nagyon magas bérrel, még akkor is, ha a harmadrangú kutatók jelentős hányada emiatt pályamódosításra kényszerül. Az MTA elnöke szerint a világszerte elismert, innovatív eredményeket felmutató kutatók támogatása híján az ország felemelkedése is csak hiú ábránd. A nemzeti jólét záloga az a harmincöt-negyven közötti generáció, amelyik a globális versenyben Magyarországnak is kielégítő pozíciót biztosíthat.

A Pálinkás-interjúban egy olyanfajta nyitott, szabad szellemű európaisággal találkozunk, amely nem a globalizációhoz hozza „fenyegető” közelségbe, hanem az értékrementő szellemi energiákat mozgósítja a horizontok tágításával. (*Magyar Tudomány*, 2010. 5. 602–606.)

András Zselyke

AZ OLVASÁS VÁLSÁGA?

■ Alighogy megérkezem az érmelléki keresztényen ifjúsági alkotótáborba, ezzel fogad Wilhelm Sándor: „A programból úgy tudom, hogy nemcsak tábori hírlapot szerkesztesz a diákokkal, de az olvasás válságáról is előadást tartasz... Ha már magad is válságosnak tartod a helyzetet, mondd, ki fogja majd elolvasni azt a lapot?...” Székelyhídi tanár barátom szeret ugratni – maholnap fél százada ismerjük egymást –, de most nem volt élcelődő kedvében, tekintetéből inkább az aggodalmat olvastam ki. S hogy kérdésének nagyobb nyomatókat adjon, nyújtja is a *HVG* június 5-i számát, ezzel a jóslattal: „*Az olvasás elitevékenység lesz, mint ma a matematika.*” A tudománytörténész és jövőkutató, tudomány-népszerűsítő és sci-fi író Galántai Zoltán – a budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem docense – az ünnepi könyvhéten arra hívta fel a figyelmet, hogy a könyvek multimédiássá válása a *gondolkodás visszaszorulását* is előidézheti.

Ez valóban elegendő ok lehet az aggodalomra. Előadásomra készülve számba vettem az újságírás és a könyvkiadás válságát, elemeztem az írói válságok természetét, áttekintettem az olvasási szokások megváltozásáról szóló szakirodalom jó részét, számot vettem az

elektronikus újságírás és könyvkiadás kihívásaival. Csak éppen a *gondolkodás visszaszorulásával* nem számoltam. Pedig a vészharangot már jó évtizeddel ezelőtt megkondgatták a tanárok, az olvasásszociológusok, a pszichológusok. Csak a foci? Csak a számítógép? Miért nem olvas ez a gyermek? Hát megtanítjuk olvasni őket? A szülő nem tehet arról, hogy számítógép-függővé válik a gyereke?!

Galántai Zoltán megnyilatkozása azt a látványt villantotta fel bennem, amelyik a kommunista diktatúra összeomlásakor jellemezte Kolozsvárt: 1989. december 23-án reggel akkora sorok kígyóztak a hírlapárudák előtt, mint korábban, amikor a hússorban álltunk éjjel kettőtől reggel hatig-hétig. Most jószerint két példány *Szabadságot*, kettő darab *Krónikát*, ugyanennyi *Új Magyar Szót* találok a Diana üzletház melletti újságos bódében. Székelyhídon sem különb a helyzet a központi lapokat illetően, pedig ott elvben a Székelyföldről, a Szilágyságból, Kolozsvárról, Marosvásárhelyről érkező, Szegedről stb. átjáró fürdővendégeket is el kellene látni olvasnivalóval. A *Korunk*, a *Látó*, a *Művelődés*, a *Várad* ugyancsak hiánycikk, jöllehet ez utóbbit a megyeszékhelyen adják ki, Nagyváradon. A

Ceaușescu-időkbén az egyetlen bukaresti magyar napilap, az *Előre* 120–130 ezer példányban jelent meg, a mostani két központi hírlapunk – a *Krónika* és az *Új Magyar Szó* – össz-példányszáma jó esetben ennek az egytizede (persze, a remittendával együtt).

Más jelzésekből is tudhatjuk, hogy az utóbbi időben igencsak csökkent a nyomtatott kiadványok iránti kereslet – a korábban egymillió olvasóval számoló *Népszabadság* példányszáma 2006 és 2008 között a felére, azóta a negyedére csökkent –, miközben ug-rásszerűen megnőtt a világhálón elérhető sajtótermékek és könyvek iránti érdeklődés. A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete (MKKE) adatai szerint a múlt évben a magyarországi vásárlók mintegy 4–5 milliárd forinttal kevesebbet adtak ki könyvek-re. Amelyik lap vagy könyv nem kerül fel a netre, az úgyszólván nincs is. Bodó Barná-nak a kolozsvári média- és kommunikáció-tu-dományi szaklapban nemrég megjelent összjegyzése (*ME-dok*, 2008. 3. 77–86.) szerint a romániai magyar sajtókiadványok mindenike megteremtette a maga online-változatát, a su-gárzott média hasonlóképpen. Ami igazán fi-gyelemre méltó, az az, hogy mára a digitális portálok előretörésének vizsgálata is média-kutatási feladattá vált. (A rendszerváltás előtt az egyetlen központi magyar napilapot rend-szerint másnap kapták meg az olvasók, a rendszerváltás után aznap. A mostani hírköz-lés már nem „napra”, hanem „percrekész”. Nálunk is.)

Arra voltam hát kíváncsi Székelyhídon, hogy a kicsi koruktól internetező (netán netfüggő?) táborlakók korosztályaiban él-e még az olvasás igénye. Ha igen, akkor ki ala-kította ki azt, és miképpen? Nos, az érmelléki táborban lévő 81 – partiumi és magyarhoni – kis- és nagydiák közül alig egytizednyi jelez-te, hogy a szülők nekik még mesét mondtak vagy olvastak. Ugyanezt az arányt lehetett megállapítani akkor is, amikor az a kérdés hangzott el: „születek kezében mikor láttatok utoljára könyvet?” Hogy ők maguk mikor ol-vasnak gyorsabban és kényelmesebben? Ami-kor lap- és könyvkiadványokat vesznek kéz-be, vagy amikor képernyő elé ülnek? Erre a kérdésre nem kaptam egyértelmű választ, a szakirodalomból viszont jól tudom (és ma-

gam is tapasztalom), hogy a monitor fénye na-gyon megerhelheti a szemet. A képernyőről 25–30 százalékkal lassabban olvasunk, mint a nyomtatott kiadványokból. Ami nyilván tü-relmetlenné tesz, elmélyült olvasás helyett éppen csak átfutjuk a szöveget. Ugyanakkor az internetes olvasásnak előnyei is vannak. A betűméret megváltoztatható, a látáskárosul-taknak a gép felolvassa a szöveget. A mai technika már azt is lehetővé teszi, hogy a konyhában foglalatokoskodó háziasszony ked-venc regényét hallgassa, nyilván, kedvenc színészei hangján.

Tehát az olvasás dimenziója egyrészt be-szűkül, másrészt kitágulóban van. A könyv közeget váltott. Papíralakból átlépett egy új szférába, az elektronikusba. Nem sokkal az internet magyarországi térhódítása után kez-dett kiépülni a Magyar Elektronikus Könyv-tár. Ma már az a kérdés is felmerül, hogy mi lesz a könyvtárak sorsa az elektronikus köny-vek korában.

A modern könyvkiadás alapelve – vonta le a következtetést Galántai –, hogy egy mű papíron is és elektronikus formában is napvi-lágot lásson. Az ingyenes hozzáférés után, ha nélkülözhetetlennek tartjuk, bármikor meg-rendelhetjük a nyomtatott változatot.

Mit is írt volt Kányádi Sándor ama bizo-nyos Nagy Imre-festmény hátára? „Be kell hordanunk, hajtánunk mindent. / A zava-kat is. Egyetlen szó, / egy tájszó se maradjon kint. / Semmi sem fölösleges.” (*Noé bárkája felé*) És mit mondott másfél évvel ezelőtt a költő, amikor 80. születésnapja alkalmával a Digitális Irodalmi Akadémia tagjaként átvette Magyar Köztársasági Érdemrend Nagyke-resztjét? „Ma már az egész magyar kultúra a hálózathoz szövéődik a világháló korában. A fel-adat az lenne, hogy a hálót meg kell tanítá-ni jól magyarul. [...] Minden szellemi java-inkkal fel kell hurcolkodni a világhálóra, úgy, mint annak idején a kereszténység fel-vétele volt a megmaradásunk érdekében.” Hozzáfűzte: „Lehetséges, hogy a könyv is luxuscikk lesz, de például egy világméretű áramkiesés esetén jó egy árnyas diófa alatt egy könyvet, gerincét megsimogatva kinyit-ni és elolvasni.” (*HVG*, 2010. június 5.)